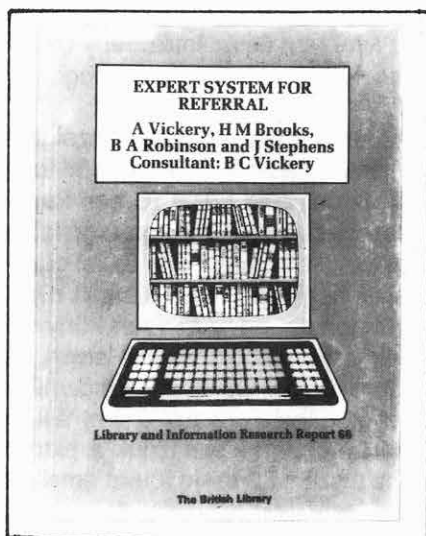
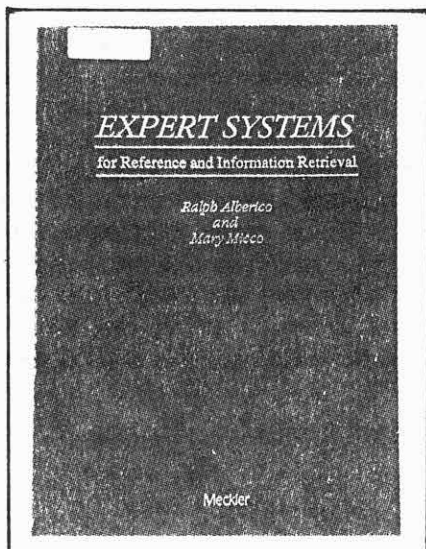

Két könyv a szakértő rendszerekről

Expert system for referral / A. Vickery [et al.] ; [publ. British Library Research and Development Department]. – [London] : BL, 1988. – VIII, 236 p. – (Library and information research report, ISSN 0263-1709; 66.)

Expert systems for reference and information retrieval / Micco R. Alberico. – Westport, London : Meckler, 1990.

A Könyvtári Figyelőben korábban már olvashattak a PLEXUS-ról. A University of London központi információs szolgálatánál a British Library támogatásával kialakított „Expert system for referral” nevű program prototípus rendszere volt a PLEXUS. (Ld. a Könyvtári Figyelő. Új folyam 1991. 2. 292-296.p.)

A PLEXUS a felhasználót a problémájának megfelelő információforrás megtalálásában segíti egy jól körülhatárolt terület, a kerteszet vonatkozásában. A rendszer azt a segítséget adja, amit egy gyakorlott információközvetítő nyújtana: segít kialakítani a keresési stratégiát, lehetővé teszi annak szükség szerinti módosítását és kiadja eredményét.

A kötetben a PLEXUS-program céljainak felvázolását a rendszer általános bemutatása követi, megismerhetjük a háttérrel is, vagyis a szakértő rendszereket, a természetes nyelvi interfészeket és a felhasználó modellezésével kapcsolatos általános tudnivalókat. A rendszer kialakításának kérdéseit taglaló fejezetből megtudhatjuk, hogy a rendszer számára milyen szükséges ismereteket kellett meghatározni, milyenek az alkalmazandó hardver- és szoftverfeltételek stb.

Az ötödik fejezet a rendszer működését írja le a felhasználóval való kapcsolat során, a következőkben pedig a rendszer funkcióit, az egy-egy funkciót ellátó modulokat és a PLEXUS-sal kapcsolatos technikai részleteket ismerhetjük meg.

A kilencedik fejezet részletesen beszámol a rendszer értékelésére végzett kísérletekről, többek között 30 referenz-könyvtárossal végzett felmérésről, valamint az eredmények nyomán végrehajtott változtatásokról.

Tanulmányozták annak a lehetőségét is, hogy a PLEXUS hatókörét más területekre is kiterjesszék. Ennek fő iránya az volt, hogy a rendszert mint egy-egy szakterület ismeretanyagával feltölthető keretet alkalmazzák a jövőben.

A függelékben többek között a PLEXUS és egy felhasználó közötti párbeszéd megjegyzésekkel kiegészített protokollját, a felhasználók által kitöltendő kérdőívet és a rendszer által eddig megválaszolt felhasználói kérdéseket találjuk.

A könyv először áttekintést ad a mesterséges intelligenciáról és bemutatja rövid történetét, le-

hetővé téve, hogy a szakértő rendszerek problémáját elhelyezzük ebben a tágabb összefüggésben.

A második fejezet egy egyszerű szakértő rendszer „anatómiáját” írja le, bemutatva fő részeit és azok egymásra hatását, majd a keresési folyamat néhány modelljét ismerteti. Ezt követi néhány érdekesebb rendszer rövid bemutatása, aztán a „knowledge engineering”, azaz a szakértő tudásának a rendszer számára történő átalakításának, megszerzésének kérdéseit vizsgálja.

A tudás-reprezentációt tárgyaló fejezetben külön figyelmet kapnak az információkeresési szakértő rendszerek fejlesztésével kapcsolatos kérdések. Alapos vizsgálat tárgya az információkeresési rendszerek működéséhez szükséges tárgyismeret szervezésének és a tudás reprezentációjának több módszere, ideértve a referenzkönyvtáros feladatmegoldási mechanizmusainak „átültetését” a szakértő rendszerekbe. Nem hiányzik a felhasználóval történő kapcsolattartást biztosító interfész funkcióinak leírása sem. A kö-

vetkező fejezetekben előbb egy mikroszámítógépes, majd egy nagy méretű rendszer fejlesztésének elméleti és gyakorlati kérdéseiről kaphatunk áttekintést. A záró rész részletes képet fest a mesterséges intelligencia és a szakértő rendszerek várható könyvtári szerepéről.

A szakértő rendszerek két leggyakoribb alkalmazásának új eredményeit tárgyalja a könyv, a fejezetek végén annotált bibliográfiát nyújtva az adott rész kérdéseket tárgyaló legfontosabb irodalomról. Olvasása feltételezi a referenz munka és az információkeresés alapfokú ismeretét, a mesterséges intelligencia területéről viszont alig kell hozzá ismeret.

A könyv korszerű ismereteket nyújt, többek között figyelembe véve a közelmúltban szintén középpontba került és felfutóban levő hipertext-hipermédia technológiákat is. A kötetből természetesen nem hiányzik egy részletes bibliográfia és a tárgymutató sem

Koltay Tibor

Az informális „kapuőről” a tájékoztatói tanácsadóig: egy új szakmai szerep megjelenése

Ha a szemrontó betűtípus-okozta önkéntelen idegenkedésünket le tudjuk küzdeni, és ha szakmai angol tudásunk foka elegendő önbizalommal tölt el, akkor vegyük elő a FID új sorozatának első kötetét.

A tanulmány először is a gatekeeper, jobb híján: „*információs kapuőr*” jelenségét definiálja, változásainak irányát azonosítja. Utána, bemutatva a *tájékoztatói tanácsadó* (information counselor) fogalmát, elemzi születésének körülményeit, feladatait, szerepét, kapcsolatát a külfölddel és jelentőségét az oktatásban, képzésben. Végül, mindebből levonva a konzekvenciákat, megteszi javaslatait.

A „kapuőr” fogalmát, dacára két évtizedes múltjának, ma is többféleképp értelmezik: vannak tudósok, akik úgy fogják fel, hogy inkább

DOSA, Marta – FARID, Mona – VÁSÁRHELYI Pál
From informal gatekeeper to information counselor :
Emergence of a new professional role / comp. by
Marta Dosa, Mona Farid, Pál Vásárhelyi on behalf of
... FID ... - The Hague : FID, 1989. - 54 p. - (FID ;
678.). (FID occasional paper series ; 1.)

akadályoznia mint közvetítenie kell az információt. Ennek ellenére, különböző szervezetek a tudás hasznosításának ezt a módját támogatják (olcsóbb is). Ezek a „kapuőrök” külön képzés, formálisan meghatározott funkció nélkül, sokszor napi munkájuk mellett tevékenykednek ezen a téren.

Az információs tanácsadó a kapuőrök beállítottságát és működését integrálja a tanácsadó ismert funkciójával. Tulajdonképpen „szakképzett kapuőr”-nek is nevezhetnénk, de az ebben foglalt ellentmondást elkerülendő, az új elnevezést részesítették előnyben.

A kutatási irányzatok azonosítására és az információs rendszerek és szolgáltatások javítása érdekében kifejtett kapuőri munkásság bemutatásához, rövid szakirodalmi áttekintésben 5 kiválasztott területről számol be a tanulmány: a közvetítő (middle-man) szerepéről, a technológiai kapuőrökről, a „láthatatlan kollégiumról” és más hálózatokról, információs szakemberekről, mint az informális (vagyis nem nyomtatott) tájékoztatás felhasználóiról, és róluk, mint kapuőrökről.

A „technológiai kapuőrök” jelentősége a fejlődő országokban mutatkozik meg leginkább: ők azok, akik külföldről a létfontosságú tudást importálják (egy idézett indiai példa szerint: sokszor a forrásból közvetlen a felhasználóhoz, az idő-, energia- és költség-pocsékoló formális közbenjárókat kikerülve). Ugyanakkor egyre többen hangsúlyozzák a technológiák válogatás, megfontolás és valódi szükség nélküli átvételének káros voltát is.

Az informális forrásokat használó információs szakemberek tulajdonképpen a „kapuőri” megközelítést használják. Ennek egyik előnye, hogy eleve kiszűri a tárgyhoz nem tartozó, túlzott mennyiségű információt és közvetlen kontaktust biztosít a hasznos információs csatornákkal.

Az e tárgyban átnézett irodalom elemzése alapján az információs kapuőröknek nagyjából 3 típusa különböztethető meg: a specializált kutatóké, akiknek működési területe nyitott (vagyis a tudósok), a technológiai menedzseré (aki saját szervezetének dolgozik), és az információs szakemberé (akinek ez a funkciója - szintén saját szervezete részére dolgozik).

Ezek után egy új szerepkörbe való átmenet következik, ez az „informális közlés formalizálása”, mely a következő kérdéseket veti fel:

Mi volt a kutatók és a hivatást gyakorlók reakciója?

Hogyan különböztetjük meg az egyéni és szervezeten-belüli szaktudást?

Mi az informális hálózatok és kapuőri tevékenységek hatása a fejlődő országok kutatási és ügyviteli produktivására? És végül:

Hogyan hat az informális közlés a tudás nemzetközi elosztására?

A kapuőrzés, a hálózati tevékenység és ezeknek formalizálására irányuló törekvések egy új *közbenjáró* modell kialakításának szükségességét jelzik, mely egyesíti magában az egyéb modellek sajátosságainak javát. Így született meg az információs tanácsadás, melynek egyik jellemzője, hogy a hangsúlyt a különböző rendszerek *el-látó* szerepéről a használók *igényére* helyezi át, különbséget téve az információs követelmények (vagyis a kifejezett igények) és a szükség között.

Az egyre bonyolultabb, egyre változatosabb és átláthatatlanabb információs infrastruktúra, a növekvő konkurencia az adott esetben a megfelelő adatbázis (vagy adatbázisok) kiválasztását és tucatszámú döntést mindinkább megnehezíti és egy szakértő közbenjáró szerepét igényli. Bizonyos használói csoportok (akik fizikai fogyatékoság vagy távolság miatt nem jutnak információhoz, vagy azok, akiknek különösen gyors és specializált információra van szükségük), szintén igénylik a segítséget.

A szerzők ismertetik az információs tanácsadó általános funkcióit (melyek céljai tulajdonképpen nem sok újat tartalmaznak ahhoz képest, ahogy egy könyvtáros információs feladatai a modern követelményeknek megfelelően már régebben kifejlődtek), melynek lényege a sokat emlegetett különbség a tradicionális (passzív) átlományőrző és az önálló információszerző, feldolgozó és közvetítő (aktív) szerepe között, kibővítve azt munkahelyi szervezetében vállalt kezdeményező működésével. A tanácsadó vezető, irányító, együttműködést létrehozó szerepet is be kíván tölteni, a kapuőrzés 3 modelljének (tudós, technológus és információs szakember) funkcióit egyesítve magában. Igyekszik a beszerzett információ értékét növelni, annak relevanciáját (régii nyelven úgy mondtuk: tudd meg pontosan mit akar az olvasó, mielőtt keresgélni kezdesz), időszerűségét (kerüld a késedelmet), pontosságát (ellenőrizd a forrás megbízhatóságát) biztosítva, és a kész információt „újracsomagolva” (vagyis adatok halmaza helyett a használó igényének megfelelően feldolgozott formában) átadni.

Magasabb fokon az információ tanácsadónak pontosan tisztában kell lennie munkahe-lyének céljaival, meg kell értetnie az ezek sikeré-hez szükséges információs stratégia elengedhet-etlen fontosságát és a követelményeket folyamatosan elemeznie kell. Ismernie kell a kül-ső lehetőségeket is, és segíteni kell a vezetőség-et egy információs politika kialakításában.

A határokat átszelő adatáramlás (transborder data flow) ma már globális jelentőségű, magába foglalja „az információs források összegyűjtését, rendszerezését és egy másik államba való irányít-ását feldolgozás, raktározás és felhasználás cél-jára” (OECD). Sajnos, a rendelkezésre álló tech-nológiai eszközök egyenlőtlen aránya a szegé-nyebb államok helyzetét – éppen akiknek a legnagyobb szüksége lenne információra – ked-

vezőtlenül befolyásolja. Tekintetbe véve és ele-mezve valamennyi érintett kérdést (nemzetközi gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok, nemzeti biztonság és szuverenitás, technológiák, kutatás, kultúra stb.) nemzetközi konferenciákon igyekez-nek egyezségekre jutni. Általános megegyezés ugyan még nincs, de a létrejött kormányközi szervezetek koordinációs igyekezete kétségtelen eredményeket mutat fel.

Végül a szerzők 7 pontban közlik javaslatai-kat, melyek lényege a következő: egy kutató és demonstráló kísérleti vállalkozás felállítása, mely-nek eredményei alapján meghatározhatják az in-formációs tanácsadó szerepből önállóvá vált munkakör leírását, a működéshöz szükséges irányelveket és a képzésével kapcsolatos köve-telményeket.

* * *

A recenzor személyes véleményeként hozzá-fűzném, hogy szerintem az amerikai szakmai ta-nulmányoknak két fő csoportja van. A tanul-mányok egyik fajtája világos és mondanivalóját annyira leegyszerűsítve jeleníti meg, hogy meg-értéséhez sokszor idegen nyelvtudás is alig szük-séges. A másik fajta egy fontos és érdekes témát – melytől megelőzően csak hézagosan és rész-leteiben látott napvilágot – olyan bonyolult és gyakran mesterkélt-mesterséges nyelvezetbe burkolva adja elő, hogy az embernek közben azon jár a feje, minek a régóta jól bevált, közis-

mert fogalmakat 3-4 szóval körülírni? Ez a tanul-mány inkább az utóbbi csoportba tartozik – bár nem igazán a szerzők hibájából, hiszen a szak-irodalom elolvasásán, elemzésén, értékelésén és összefoglalásán alapul. (Mégis, az egyszeri bete-get juttatta eszembe, aki az orvos betegségről tartott előadását ezzel szakította félbe: „Ne neve-ket adjon neki – gyógyítsa meg!”). – Magyar szempontból, úgy érzem, aki elolvassa, annak hasznára fog válni, de sajnos nem lesz könnyű dolga...

Kovács Mária

ÓCEÁNJÁRÓ-KÖNYVTÁROS egy van jelenleg a világon; a Queen Elizabeth 2 óceánjáró 6000 könyvet és folyóiratot tartalmazó könyvtárát kezeli (egy kis könyvesbolttal együtt). A kölcsönzéseket számítógéppel tartja nyilván, kabinszámok szerint.
(Specialist, 1991. ápr.)

Könyvtártudományi SDI-szolgáltatás

A MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek)-adatbázis a teljes magyar könyvtár- és információtudományi cikktermés és a legfontosabb külföldi folyóiratok válogatott cikkeinek bibliográfiai adatait tartalmazza. *Évi gyarapodása kb. 2500 tétel.* A keresés nevek, tárgyszavak, kulcsszavak és szabad szöveg szerint lehetséges, nyelvek, országok, és kiadási év szerinti behatárolással.

Szolgáltatásunk keretében negyedévenként megküldjük Önnek az adatbázis-gyarapodásról az Ön témájának megfelelő cikkek jegyzékét, kérésére az eredeti cikkek másolatát és (vagy) magyar nyelvű ismertetését. Ha Ön rendelkezik a Micro-ISIS programmal, *szolgáltatásunkat floppy-lemezen is megrendelheti, így saját adatbázist építhet ki munkahelyén.*

Egy téma előfizetési díja 600 forint egy évre, és egy floppy árát is tartalmazza. A visszaküldött lemezt negyedévenként aktualizáljuk. Az eredeti cikkek másolási díja oldalanként 5 forint.

Kérjük, megrendelésében írja le a témát pár mondatban, a keresés pontossága érdekében megfelelően határolja be, pl. így: könyvtárépítés, könyvtárépületek az USA-ban és a skandináv országokban.

A témafigyelés megrendelhető: OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Könyvtártudományi szakkönyvtár, 1827 Budapest címen.